

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Vainikkala, Erkki

Title: Populismien väkevöityminen : populistisesta retoriikasta ideologiseen fantasiaan

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittaja & Valtiotieteellinen yhdistys 2020

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Vainikkala, E. (2020). Populismien väkevöityminen : populistisesta retoriikasta ideologiseen fantasiaan . *Politiikka*, 62(2), 107-124. <https://doi.org/10.37452/politiikka.83402>

Populismien väkevöityminen

– populistisesta retoriikasta ideologiseen fantasiaan

ERKKI VAINIKKALA

ABSTRAKTI Artikkelissa tarkastellaan populismien ideologista väkevöitymistä populistisen radikaalioikeiston herättämänä kysymyksenä. Ernesto Laclau'n käsitteillä kuvataan aluksi argumentaatioltaan heikoksi mainitun populistisen retoriikan liikettä muodostavaa voimaa. Laclau'n kuvaamat ”tyhjä” ja ”kelluvat” merkitysajat voivat panostua myös ideologisesti liikkeen luonnetta muuttavalla tavalla. Populismien ytimeltään heikko ideologisuus altistaa uusiin ideologisiin linkityksiin ja panosten väkevöitymiseen sen omassa retoriikassa. Sitten ideologiaa ei ymmärretä vain populismia jälkikäteen vahvistavaksi aatteeksi, vaan sen merkityksiä muuttavaksi dynaamiseksi mahdollisuudeksi. ”Tyhjän merkityksen” käsitteen kautta Laclau'n kuvaama populistinen retoriikka kytkeytyy artikkelissa Slavoj Žižekin analyysiin ideologisesta fantasiasta suurten kertomusten jälkeen – ideologioihin ei enää entiseen tapaan uskota, mutta niiden virittäminen toimitaan ”kyynisesti” arjen käytännöissä. Ristiriitojen ylittämiseen tarvittava fantasialisä liittyy myös Laclau'n ajatukseen yhteiskunnallisesta täyteyskuvitelmasta, jonka mahdottomuus antaa lisää voimaa populistiselle kahtiajaolle. Poliittisten vaatimusten ja täyteyskuvitelmien estyminen tuottaa helposti negatiivisten tyhjien merkitysjöiden paikkoja, sijaisuhreja eli syntipukkeja. Tätä ilmiötä kuvataan lähinnä René Girardin käsitteillä. Edellä kuvattua käsitteistöä tarkastellaan yhtä Jussi Halla-ahon varhaista blogikirjoitusta populistista me–muut-jakoa hyödyntävänä kulttuuri-ideologisena tekstinä, jossa nativistinen fantasia antaa ideologisen ponnien muodoltaan rationaaliselle diskurssille. Tästä päädytään loppupohdintaan ”kansan” käsitteen ideologisoitumisesta ja tasa-arvon käyttötavoista oikeistopopulismissa.

JOHDANTO

Populismi on liukas käsite niin arkipuheessa kuin siihen yhdistyvänä poliittisen kiistelyn välineenä. Siihen liittyy vastakohtaisia ja keskenään sekoittuvia mielteitä: retoriikkana sitä vähätellään ”heppoiseksi”, mutta liikkeenä ja puolueena se koetaan uhaksi, koska se tulee vakiintuneiden puolueiden ulkopuolelta ja kyseenalaistaa liberaalidemokratian historiallista nivelytymää. Argumentatiivinen ohuus on sitä paitsi affektiivisen voiman kääntöpuoli. Populistisessa liikkeessä konkreettinen protesti ja siihen liittyvät vaatimukset eivät liity vain tiettyyn asiaan tai kohteeseen, vaan niistä ja niistä vahvistavasti syntyy yhteiskuntaan kahtiajako, sisäinen raja, jonka yhdellä puolella on aidoksi luonnehdittu kansa ja toisella kaikki se, usein eliitiksi nimetty, minkä koetaan estävän tämän kansan tahdon toteutumisen (Hatakka 2018, 33–34).

Paitsi retoriikaltaan heppoiseksi populismia on usein kuvattu myös ideologisesti ohueksi tai ”heikkoytimiseksi” (Herkman 2019, 36–40; Mudde 2007, 28; Stanley 2008). Tämä näkyy populististen liikkeiden itsemäärittelyissä, joissa tavanomaisesti torjutaan ”ismit” ja ideologiat. Toisaalta heikon ideologisuuden on katsottu altistavan niitä vahvempien ja tiheämpien ideologioiden omaksumiseen (Mudde ja Kaltwasser 2017, 6–7), jolloin myös sisäisen rajan affektiivisuus kasvaa. Tällainen tilanne syntyi vuosien 2014 ja 2015 pakolaiskriisissä, jossa kansan yhtenäisyyden kuvitelma ja vaatimus kohtasivat ulkoisen haasteen. Populistinen liike saattaa myös muuttua keskeisiltä ideologisilta kosketuspinoilta ja panoksiltaan (Palonen ja Saresma 2017, 15–16; Herkman 2019, 45, 61–62).

Liberalismin ja eliitin vastaisuutena populismi voi ideologisoitua monella tavalla, myös perinteisen vasemmisto–oikeisto-jaon yli. Silti tähänkin jakoon perinteisesti liitetyt elementit voivat tulla erotteluvasti näkyviin. Oikeistopopulistisiin liikkeisiin usein liittyvä autoritaarisuus sekä nativistinen ja nationalistinen ulossulkevuus ovat vasemmistopopulismissa vähäisiä (Hatakka 2018, 35). Vaikka esimerkiksi Podemos Espanjassa on jättänyt merkitsijänsä poliittisessa toiminnassa muotoutuviksi ja suurin osa kannattajista ei vuoden 2014 kyselyssä ilmaissut aiempaa puoluekantaa, liikettä on kuvattu ideologisesti vasemmistopopulistiseksi, koska mainitut ulossulkevuudet ovat olleet sille vieraita. (Sanders ym. 2017, 256–257.)

Termiin ”oikeistopopulismi” on edellä mainittujen jyrkkien, myös rasististen ja seksististen kantojen lisäksi liitetty myös yleisemmin konservatiivisia arvoja, nostalgista menneen ajan kai-puuta, yleistä maahanmuuttovastaisuutta ja globalisaation vastustusta (mitä voi tietenkin olla myös muilla etumerkeillä). Laajan merkityskirjon vuoksi termiä on kuvattu käyttöyhteyksissä tarkentuvaksi työkaluksi. (Niemi ja Houni 2018, 21.) Cas Mudde (2007) on nimittänyt ideologisesti jyrkkiä oikeistopopulistisia puolueita ”populistiseksi radikaalioikeistoksi” (engl. *populist radical right parties*). Etsiessään tällaisten puolueiden minimaalista yhteistä luokitusperustetta hän on päätenyt nationalismin kautta nativismiin. Tämä käsite rajoittaa nationalismin merkityskirjoa ja yhdistää poliittiset ja etniset (valtiolliset ja kulttuuriset) näkökannat, joihin monet muut piirteet, kuten autoritaarisuus ja muukalaisten karsastus, voivat liittyä. Mudde puhuu populistisesta radikaalioikeistosta tavallisemman oikeistoradikaalin populismin (*radical right populism*) sijasta, koska tällaisten puolueiden ideologisena ytimenä on juuri nativismi eikä populismi; vastaavasti nativismi ei suinkaan määritä kaikkea populismia. Termi ”radikaali” tarkoittaa Muddelle liberaalidemokratian perustavanlaatuisesta haastamista, ja ”oikeisto” puolestaan liittyy ajatukseen eriarvoisuuden luonnonmukaisuudesta. (Mudde 2007, 26.) Radikaalioikeistolaisten

populistipuolueiden omaksuma nativismi oli olennainen osa ranskalaisen uuden oikeiston (*Nouvelle Droite*) nousua 1960-luvun lopulla (Mudde 2007, 18–19, 244).

Kun populismi määritellään sekä retoriikaltaan että ideologiselta sisällöltään alkujaan heikkoksi ja oikeistoradikalismi taas nimenomaan ideologisesti vahvaksi, niiden sulautuminen tai limittyminen muodostuu mielenkiintoiseksi. Kuten edellä sanotustakin jo selviää, tämä ”heikkous” ei ole kovin kauas kantava määritelmä, vaan herättää juuri kysymyksen ideologisen väkevytymisen tavoista. Tätä tutkitaan artikkelissa yhtäältä populistista liikettä luovan retoriikan kahtia jakavaan panostukseen sisältyvänä potentiaalina, jota kasvattaa erityisesti ”ideologiseen fantasiaan” tukeutuvien merkitsijöiden vaikutus. Tätä yhteisvaikutusta on kuvattu ”ideologian otteeksi”. Kuten esimerkiksi Jason Glynos (2001) kuvaa, tämä näkökulma yhdistää Ernesto Laclauin populismiteoriaa ja Slavoj Žižekin ideologiateoriaa. Yleisesti ottaen niissä ei jaeta ”ideologian jälkeistä” ajatusta, jonka mukaan ideologiat ovat menettäneet otteensa tai että ideologiaa ei pidä enää määritellä sen aikaansaaman ”väärinymmärryksen” (engl. *misrecognition*) kautta. Sen sijaan ”väärinymmärrys” subjektia muodostavana tulee sijoittaa ontologisesti uudelleen tavalla, jota kuvaavat Laclauin populismiteoriassa keskeiset ”tyhjän merkitsijän” ja ”yhteiskunnan mahdollomuuden” käsitteet sekä Žižekin ideologiateoriassa olennainen ideologisen fantasian käsite. Näiden käsitysten mukaan ideologian luonne ja toimintatapa voidaan kuvata teoreettisesti ”diskurssin” tai retoriikan sisäisenä, yhteiskuntahistorialliseen kontekstiin liittyvänä mutta siihen palautumattomana asiana. Ideologian ”ote” diskurssissa perustuu puolestaan Jacques Lacanin käsittein kuvattuun sulkeuman mahdollomuuteen ja tästä ”puutteesta” loputtomasti uudelleen virittyviin fantasmoihin. (Glynos 2001, 195–196, 202–210.)

Tarkastelen tässä artikkelissa populistiselle retoriikalle ominaisia panostuksia ja niiden ideologista väkevytymistä Laclauin ja Žižekin käsitteiden valossa luvuissa ”Liikettä muodostava retoriikka” ja ”Ideologinen fantasia”. Näissä kehitelmissä ei sellaisenaan ole mitään erityisiä ideologisia etumerkkejä. Fantasmojen yhteydessä kiinnitän kuitenkin erikseen huomiota sijaisuhriin eli ”syntipukin” asemaan negatiivisena tyhjänä merkitsijänä, jonka avulla uudet oikeistoradikaalit ovat kasvattanut populistista ponttaan. Luvussa ”Kulttuuri-ideologia, rajan vartiointi ja fantasmaattinen rationaalisuus” tarkastelen lähinnä žižekiläisin käsittein Jussi Halla-ahon *Scripta*-blogin kirjoitusta ”Mietteitä kansainvaelluksesta” (2005) esimerkkinä ideologisen fantasian läpituokemasta radikaalioikeistolaisesta ajattelusta. Siitä voi tunnistaa populistisen retoriikan elementtejä, mutta sen voi nähdä pikemmin linkittyvän ideologisesti populismiin kuin kasvavan siitä. Luvussa ”Populismien kansa ja demokratian paradoksi” pohditaan lopuksi kansan käsitteen ideologisoitumista ja siihen liittyvää tasa-arvon rajaamista oikeistopopulismissa. Tällöin demokratia määrittyy arvokeskusteluista riisutuksi, puhtaasti voimapolitiittiseksi kansan ääneksi.

LIIKETTÄ MUODOSTAVA RETORIikka

”Populistinen retoriikka” voidaan ilmaisun moittivassa (heppoinen) ja kansanomaisuutta korostavassa (suoraan sanominen, kaikille ymmärrettävä puhetapa) mielessä liittää tilannekohtaisesti kaikkeen moitittavaan tai puolustettavaan poliittiseen puheeseen – siitä itsestään tulee ilmaisuna retorinen väline. Kysymys retoriikasta tai tyylistä muuttuu tällöin väistämättä kysymykseksi hyväksyttävästä ja moitittavasta politiikan tekemisen tavasta. Tällöin se kehystyy

myös kiistojen kohteena olevista kysymyksistä, laajimmillaan erilaisista demokratiakäsityksistä, ja johtaa samalla keskusteluihin populismin erilaisista merkityksistä. (Ks. Vaarakallio ja Palonen 2017.)

Toisenlainen näkökulma populistiseen retoriikkaan on Ernesto Laclau'n kirjassaan *On Populist Reason* (2007) kuvaama affektoituneiden ja affektoivien merkitsijöiden retoriikka, jolla tietyissä konjunkttureissa on voimaa muodostaa poliittista liikettä. Näiden merkitsijöiden semanttinen epämääräisyys tai argumentatiivinen heikkous eivät heikennä niiden kokoavaa ja erottavaa affektiivista voimaa – pikemminkin ne mahdollistavat sen tarjoten yhteisiä kiinnkoh-
tia poliittisen edustuksen laidalta tai ulkopuolelta nouseville tyytymättömyyksille ja vaatimuk-
sille. Tavanomaisista retoriikan kuvauksista poiketen kysymys ei ole vain taivuttelun menetel-
mistä, vaan semioottisemmin sellaisista merkitsijöistä, jotka panostuskohteina alkavat toisiinsa
liittyen ja toisiaan merkiten luoda uutta kollektiivista identiteettiä.

Merkitsijöitä tällaisina panostuskohteina Laclau on kuvannut ”tyhjiksi merkitsijöiksi” (engl.
empty signifiers). Merkitsijän tyhjyydellä Laclau ei tarkoita vain merkitsijän liikkumavapautta
(saussurelaisen kielitieteen kuvaamaa arbitraarisuutta) suhteessa merkittyyntä tai merkitykseen,
vaan muotoutuvan diskurssin piirissä olevaa kohtaa, jossa eritahoiset vaatimukset alkavat tulla
yhdessä nimetyiksi. Tällainen itsessään tyhjä merkitsijä on esimerkiksi johtajan affektoituva
nimi, johon monet erityiset vaatimukset arvoineen ja merkityksineen voivat latautua. Latau-
tuminen tapahtuu monenlaisten merkityssiirtymien ja -tihentymien kautta, joita Laclau kuvaa
retoriikasta tuttuun figurien ja trooppien, kuten metaforan, metonymian, synekdokeen
ja katakreesin avulla (Laclau 2007, 12, 19, 71, 72). Tällaisten retoristen liikkeiden kautta ta-
pahtuvissa panostuksissa merkitsijöistä tulee yhdistäviä ja ulossulkevia poliittisia magneette-
ja. ”Tyhjyydessään” ja siirtymissään niistä tulee kaikkia kutsuvia, ja konkreettiset vaatimukset
voivat yhdistyä laajaan järjestelmän haastamiseen ja ”kansaksi” nimettyyn täyteyskuvitelmaan.
Rajattomana vaatimuksena tämä fantasia orgaanisesta yhteiskunnasta luo yhteiskuntaan sisäis-
tä rajaa, jota on jatkuvasti työnnettävä kohti toteutumistaan. Tässä prosessissa positiiviset ja
negatiiviset lataukset vahvistavat toisiaan. Näin syntyy Laclau'n kuvauksessa populistista lii-
kettä luova ja ylläpitävä ”yhtäläisyysketju” tai vastaavuuksien sarja, jossa ”kansaa”, *populus*, yhä
uudelleen muodostuu aina pakenevana horisonttina. (Laclau 2007, 93–95, 110–111, 123, 166,
225.) Tässä piilee populismin itseään kasvattava retorinen voima – myös liikkeen jatkuvan
väkevöitymisen mekanismina.

Tyhjään merkitsijään eritahoisten panostusten kokoajana liittyy ”kelluvan merkitsijän” (engl.
floating signifier) käsite. Se liittyy läheisesti edelliseen, koska kumpikin kuvaa kiinnittymättö-
myyttä mihinkään tiettyyn merkitykseen. ”Tyhjä merkitsijä” edeltää käsitteellisesti ”kelluvaa”, ja
Laclau kiinnittää sen nimenomaan yhteiskuntaan syntyvän sisäisen rajan panostuskohdaksi – se
on eräänlainen rele, jonka kautta monet tahot yhdistyvät järjestelmän vastaisen jakolinjan luo-
miseen. Voi kuitenkin tapahtua niin, että jotkin uudet vaatimukset eivät sovi yhteen siihen asti
keskittävästi toimineen merkitsijän kanssa, jolloin yhtäläisyysketju – entinen suhteellisen va-
kaa ”representaation tila” – ja sen määrittämä ulkopuoli joutuvat liikkeeseen. Tällaisessa tilassa
tyhjä merkitsijä muuttuu kelluvaksi. Uudella panostuksella on suurempi muuttava tai hajottava
voima, jos se syntyy kilpailevasta hegemonisesta projektista. Kelluvan merkitsijän käsitteellä
Laclau myös tähdentää sosiaalisen ja poliittisen kentän ainaista moniaineksisuutta, jonka vuoksi
mitään ”dialektista palautumista” entiseen ei voi olla. (Laclau 2007, 123–124, 131, 156.)

Laclau yhdistää populismiteoriassaan eritasoisia ilmiöitä ja erilaisia teoriaotteita. Kaikissa yhteiskunnissa on hänen mukaansa aina tietynlainen varasto raa'assa tilassa olevia vallitsevan järjestyksen vastaisia tuntemuksia, jotka saavat ilmaisunsa joissakin symboleissa täysin irrallaan poliittisista artikulaatioista. Henkilötasolla tämä voi kohdistua yhtä hyvin poliittisiin johtajiin kuin rikollispomoihin. Tämän diskurssin kynnyksen alle jäävän tason, Laclau kirjoittaa, voi aistia intuitiivisesti aina kun alamme puhua jostakin ”populistisesta” ilmiöstä. Tällainen tuntuma voi syntyä vain tilanteissa, joissa kansanomaisen vaatimus kirjoittuu johonkin instituutioiden ja valmiiden poliittisten kanavien ulkopuoliseen ”pintaan” (engl. *popular surface of inscription*). Tämä tarkoittaa jo määritelmällisesti sitä, että vaatimukset tulevat vallitsevan järjestelmän tavalla toisella hylkimiltä tai sivuuttamilta (*the underdog*) – olkoon näiden haastajien yhteisenä merkitsijänä sitten ”kansa”, ”kansakunta” tai ”hiljainen enemmistö”. (Laclau 2007, 123.) Tämä sosiaaliseen asemaan liittyvä seikka jää Laclau populismiteoriaan sisältömääritelmäksi, vaikka hän ei pyrikään kuvaamaan populismia minkään tarkemman sisällön, ideologian tai poliittisen suunnan kautta. Saman piirteen avulla hän määrittelee ”demokraattisen vaatimuksen”. Hän ei tarkoita sillä demokraattiseksi sanottua hallintojärjestelmää, vaan edellä kuvatusta ”raa'asta” tilasta nousevia irrallisia vaatimuksia, jotka eivät sellaisenaan ole poliittisesti artikuloituneita. Populistisia vaatimuksia niistä tulee yllä kuvattujen kokoavien panostusten kautta; tällä tavoin politisoituneina ne tulevat instituutioituneen politiikan ulkopuolelta. (Emt., 77, 82, 125.)

Laclau kuvaa siis populistisen diskurssin ulkoreunaa irrallisten symbolien ja vaatimusten alueeksi. Populistinen diskurssi tai liike alkaa muodostua, kun vaatimukset alkavat kohdata eri tahoilta panostuvissa merkitsijöissä. Irrallisista symboleista tulee tyhjiä siinä mielessä, että niiden erityisyydestä tulee vain tarttumapinta, johon panostukset voivat kiinnittyä. Irrallisuuden tilalle tulee paitsi funktionaalisuus myös fantasmaattisuus, jota Laclau kuvaa laajasti lacanilaisen psykoanalyysin käsittein. Kun järjestelmän haastavassa kahtiajaossa osa pyrkii kokonaisuudeksi, periaatteessa mikään ei riitä, ja tämän riittämättömyyden voimaan Laclau liittyy Lacanin ajatusta ”halun” kohteen loputtomasta pakenemisesta, kokonaisuuden sulkevan ”täyteyden” tavoittelun voimasta ja mahdottomuudesta. Merkitsijät ovat tässä terminologiassa solmukohtia (ransk. *point de capiton*), jotka pitävät diskurssia koossa täyteyden pyrkimystä lopettamatta. (Laclau 2007, 101–120.) Jos irralliset symbolit merkitsevät esipoliittisen tyytymättömyyden kansanomaista varantoa ikään kuin populismien diskurssiverkon alapuolella, lacanilainen käsitteistö Laclau käyttämänä kuvaa sen sijaan verkon muodostumista ja yllä pysymistä inhimilliseen toimintaan aina liittyvän psyykkisen apparaatin kautta. Se luo Laclau populismiteoriaan yksilö- ja joukkopsykologisen ulottuvuuden, joka sähköistää kansan ”nousun” samalla kertaa konkreettisen poliittisen haasteena ja itse-identtisen kansan kuvitelmana.

Populismiteoriaansa edetessään Laclau esittää induktiivisten menetelmien kritiikin. Erityyppisten populististen liikkeiden erottelu ja vertailu on toki tärkeää, mutta hänen pyrkimyksensä on kuvata populismi kollektiivisia identiteettejä (engl. *popular identities*) muodostavana ”sosiaalisen logiikkana” yhdistämällä metapsykologisia käsitteitä poliittisten vaatimusten ketjuuntumiseen ja ulkopuolen tuottamiseen. (Laclau 2007, xi, 117–118). Samalla populismista tulee hyvin elimellinen osa koko hänen yhteiskuntateoriaansa. Tämä kytkentä näkyy eksplisiittisesti jo siitä, että alun pitäen kaksikymmentä vuotta ennen populismi-kirjaa ilmestyneen *Hegemony and Socialist Strategy* -teoksen (Laclau ja Mouffe 2001) ”radikaalin ja moninaisen demokratian” (emt., xv) kuvauksessa on demokraattista poliittista mobilisoitumista kuvattu samoin perus-

käsittein: pelkkä tasa-arvo (engl. *equality*) ei riitä, koska eri ryhmät vaativat silloin vain omaa tasa-arvoaan. Demokraattinen yhtäläisyys (*equivalence*) sen sijaan voi aktivoida monenlaisia ryhmiä jonkin asian kautta, joka ei jää kenenkään yksin määrittelemäksi eikä häivyttä erityisiä vaatimuksia. Kyse ei ole etupyyteitä sovittlevasta liittoumasta, vaan uudenlaisesta identiteetistä, jonka muodostumisessa mikään osa ei voi ainoastaan omasta erityisyydestään käsin edustaa kokonaisuutta – yhteinen panostus sen sijaan luo siitä kuvaa. Tämä kaikki siirtyy hyvin suoraan myöhemmän populismiteorian käsitteistöön. Ei vain ”demokraattisten yhtäläisyyksien ketju” kulkeudu sinne ilmaisuna, vaan Lacanin ja poststrukturalististen ajatusten myötä Laclau irtautuu klassisesta marxilaisuudesta ja sen luokkakakeskeisyydestä: *point de capiton* mestarimerkitsijänä luo diskursiiviseen kenttään ketjun, joka takautuvasti vahvistaa ja luo uudeleen niitä intressejä, joista käsin siihen eri tahoilta on tultu. Kun Laclau populismiteoriaa on sanottu hegemoniateoriaksi, se on näillä ehdoilla posthegemoninen ja post- tai uusgramscilainen; myös artikulaation käsitteen status muuttuu sen saadessa kontingentin luonteen (Laclau ja Mouffe, x–xiv, 182–187; ks. myös esim. Palonen 2008). Laclau yhteiskuntateoriaa, politiikkäkäsitteistä ja populismiteoriaa määrittää tällainen laajemmin jälkiperustaiseksi (engl. *anti-* tai *postfoundationalist*) luonnehdittu filosofinen ja yhteiskuntateoreettinen ajattelutapa (ks. Marchart 2007).

Tällaiset suhdejärjestelmät ovat tietenkin jo lähtökohdissaan epävakaita, vain konjunkturaalisesti kiinnittyviä. Diskurssia ja liikettä luovien merkitysijöiden pysyvyys riippuu ratkaisevasti laajan ja tiukan kahtiajaon ylläpitämisestä, vastustajaksi tai viholliseksi koetun ulkopuolen olemassaolosta, ja lacanilaisittain aina tyydyttämättömästä täyteyden tavoittelusta. Näin ajateltuna populistista liikettä ajaa samanaikaisesti sekä konkreettinen ja tunnistettava poliittinen tyytymättömyys vaatimuksineen että havainnolta piiloon jäävä psyykinen mekanismi. Tästä näkökulmasta populismin vaara itselleen on siinä, että nämä tekijät vahvistavat ”mestarimerkitsijää” liikkeen sisäisiä eroja tuhoavalla tavalla, jolloin liike autoritaaristuu ja menettää populistisen luonteensa. Sitä Laclau ei teoriassaan juuri pohdi, onko näin kuvattu ”väkevoityminen” vain ulkoinen tapahtuma, josta selviää terminologisella rajauksella, vai piilekö se jo hänen kuvaamassaan populismin dynamiikassa.

Tällainen väkevoityminen merkitsee väistämättä ideologisen ohjautumisen vahvistumista. Ideologia terminä ei esiinny vahvasti Laclau populismiteoriassa. Niissä harvoissa kohdissa, joissa *On Populist Reason* sitä erikseen käsittelee, siitä puhutaan suoraan tunnistettavana, populismin määrittelyn kannalta epäolennaisena representaationa. Se saa tällaisen aseman, jos populismin analyysin pienimmäksi yksiköksi valitaan ryhmä ja populismi siten ymmärretään jonkin jo valmiiksi muodostuneen ryhmän ideologiaksi tai luokiteltavaksi mobilisoitumisen tyyppiä. Populismi kuitenkin nimenomaan haastaa vakiintuneen ryhmäideologian. Jos minimaaliseksi yksiköksi valitaan sen sijaan Laclau esittämällä tavalla ”yhteiskunnallinen vaatimus”, näiden vaatimusten artikulaatioiden tarkastelu johtaa ”populistiseen retoriikkaan” hänen kuvaamassaan mielessä. Tämä retoriikka ei kuvaa vain merkitysten vaan ”todellisten yhteiskunnallisten toimijoiden” yhteen liittymisen tapaa. Se käyttää hyväkseen myös ideologisiksi sanottuja elementtejä, joita se voi retorisesti liittää uusiin yhteyksiin ja yhdistellä keskenään. (Laclau 2007, 72–73.) Mikä tahansa ideologinen ajatusmuoto voi uudessa yhteydessä muodostua populistiseksi vaatimukseksi ja merkitysijäksi. Esimerkiksi ”ihmisoikeudet” ovat osa liberalismien, tietyn regiimin, oikeusvaltioperiaatteita, eivätkä ne järjestelmään kuuluvina ole

populistisia. Latinalaisessa Amerikassa 1970- ja 1980-luvuilla ihmisoikeuksista kuitenkin tuli populistisia, kollektiivista identiteettiä luovia vaatimuksia, koska ne oli sotilasdiktatuureissa järjestelmällisesti tukahdutettu (emt., 171). Toisessa yhteydessä Laclau kuvaa instituutioita ja ideologiaa ”kirjautumispintoina”, joissa populistiset vaatimukset voivat niitä muokkaavia muodostua (emt., 123). Vielä toisesta kulmasta hän huomauttaa, että retoriikka näin toimiesaan on ”ideologisen maailman anatomia” (emt., 12–13); toisin sanoen ideologiat voi purkaa retorisesti kytkeytyneisiin elementteihinsä.

Näillä perusteilla ideologiaa saattaa pitää Laclauin populismiteoriassa merkityksiltään vaihtelevana ja toissijaisena käsitteenä. Ideologian voi kuitenkin kytkeä käsitteeseen mukaan vahvemmin jo ottamalla huomioon, että sitä ei tarvitse ajatella vain ”valmiiksi” ajatusmuodoksi, alustaksi tai pinnaksi, vaan myös retorisesti muodostuvaksi. Kuten jo johdannossa Glynosiin viitaten huomautettiin, Laclauin kuvaus tyhjiin merkitysijöiden toiminnasta ja muut siihen liittyvät käsitteet siirtävät ”ideologian” toisenlaiseen sosiaaliseen ontologiaan. Vaikka asia jää terminologisesti epäselväksi, koko populistisen retoriikan kuvaus, erityisesti huomiot panostusten ylenmääräisyydestä (engl. *excess*) ja fantasmaattisuudesta, käsitteellistävät ”ideologian otetta” populismista (ks. Laclau 2007, 119, 142, 222). Tämä yhdistää Laclauin retoriikkakäsityksen seuraavassa luvussa tarkasteltavaan Slavoj Žižekin ideologiakäsitykseen.

IDEOLOGINEN FANTASIA

Cas Mudden tunnetussa määritelmässä populismi

on ideologia, jossa yhteiskunta jaetaan kahteen homogeeniseen ja toisiaan perustavalla tavalla vastustavaan ryhmään, ’puhtaaseen kansaan’ ja ’turmeltuneeseen eliittiin’, ja jonka mukaan politiikan tulisi olla tuon kansan yleisen tahdon (*volonté générale*) ilmausta (Mudde 2007; suomennos Herkman 2019, 28).

Mudde (2017, 877) sisällyttää ideationaaliseksi sanottuun lähestymistapaansa niin kokonaisvaltaisesti ideologiset kuin väljemmin aatteita ja ideoita huomioivat näkökohdat. Omassa populismin yleismääritelmässään hän nimeää ne kaikki ideologiaksi kansaan, eliittiin ja yleistuhtoon liittyvien näkökohtien ohella (emt., 899). Näin väljäksi ymmärretyssä ideavetoisuudessa ”ideologia” nimeää koko ideationaalisuuden merkityskirjon. Tämän mukaisesti hän puhuu toisaalla myös ”diskurssista” ja ”maailmankuvasta” ideologiaan vertautuvina tapoina käsitteellistää ideationaalista lähestymistapaa. (Mudde ja Kaltwasser 2017, 5.)

Mudden ajatuksella populismin ideologisesta ohutytimisyydestä on paradoksaalisesti samantapaisia vaikutuksia kuin Laclauin teoreettisilta lähtökohdiltaan varsin erilaisessa ajatuksessa tyhjiistä merkitysijöistä: kummastakin seuraa, että populismi voi vahvistua monista (Mudde: monista ”muista”) ideologioista käsin ja myös muuttaa ideologisia sidoksiaan (vrt. Mudde ja Kaltwasser 2017, 6–7). Tyhjiin merkityksiin liittyvät panostukset ovat Laclaulle kuitenkin aina jollakin erityisellä tavalla itse diskurssin ja liikkeen muodostumisen ehtoja, ja populismin muokkautuvuus seuraa siitä. Voi tietenkin myös sanoa, että juuri ideologian heikkous Mudden

määrittelemässä puhtaassa populismissa on merkitsijöiden muokkautuvuuden edellytys; Laclau termein tämä alkuperäinen heikkous ei kuitenkaan liity populismiin, vaan se on seurausta koko sosiaalisen maailman heterogeenisuudesta (Laclau 2007, 98, 100, 124).

Mudden aatesisältöihin pitäytyvää ideologiakäsitystä voi täydentää kuvauksilla ideologian retorisesta muodostumisesta ja ohjaavuudesta. Ideologia voi oikeuttaa, eksyttää (dissimuloida), yhdentää, katkoa ja esineistää. Tällaiset näkökohdat (tarkemmin ks. esim. Thompson 1990, 60–67) ovat tarpeellinen lisä pelkän aatesisällön kuvauksiin ja teorioihin vain luokkaperustaisesti määräytyvästä ajatusmuodosta tai althusserilaisesti pakottavasta subjektin ”kutsusta” (katsouksia ideologiateorioihin esim. Žižek 1994, 1–33; Freeden 2003; Eagleton 1991). Kuten edellä on todettu, Laclau ja Žižekin tapa liittää populistinen retoriikka ja ideologia sosiokulttuuriseen muutokseen antaa näille käsitteille eräänlaista pakottavaa avoimuutta: merkitsijöiden tyhjyys ja niiden ideologisoituminen vaativat varmuuksien ja ”suurten kertomusten” heikentyessä tai kadotessa tuekseen fantasiamuodostelmia tai, toisin sanottuna, tuottavat niitä poliittisen mielikuvituksen kulttuurisina muotoina.

Žižekin (2002, 28–33) mukaan tämä yhteiskunnan muutos on johtanut ”kyyniseen” kulttuurin tilaan, jossa ideologioihin ei enää uskota eivätkä ne myöskään kätke enää mitään, vaan ne ovat esillä ”pinnallisen” näkyvästi jokapäiväisenä ja toiminnallisena arjen ideologiana. Joskus aikaisemmin saattoi hänen mukaansa sanoa, että ihmiset eivät tieneet mitä he tekivät, koska heidän tietoisuutensa oli ideologisesti nyrjähtänyt; nykyään ihmiset tietävät aivan hyvin mitä tekevät, mutta tekevät silti. Ideologian aikaansaama ”väärinymmärrys” tapahtuu suoraan itse sosiaalisessa todellisuudessa, siinä mitä ihmiset *tekevät*, ei siinä mitä he *ajattelevat* tai *tietävät* tekevänsä. Ihmiset ”ovat fetisistejä käytännössä, eivät teoriassa” (emt., 28). Kulutusyhteiskuntaa ylläpitävä tavaravaihto antaa rahalle ja tavaralle itselleen niiden käytännöllisyyden ylittävän lumovoiman. Tällä ”arjen spontaanilla ideologialla” on takerruttava voima. On ikään kuin jokin ”ylempi” toteutuisi siinä, mikä ilmenee. Tätä tietoiselta havainnolta piiloutuvaa illuusiota Žižek kutsuu *ideologiseksi fantasiaksi*. Se vaikuttaa sosiaaliseen elämään tavalla, josta on entistä vaikeampi erottaa muutoksen ja haastamisen potentiaaleja. Tätä ”fantasmaattista logiikkaa” omanlaisenaan ideologian otteena ovat Žižekiin viitaten kuvanneet muutkin (ks. Glynos ja Howarth 2007, 15, 82, 107; Palonen 2012).

Žižek havainnollistaa tätä ”arjen spontaania ideologiaa” analyysillaan amerikkalaisen joukkoviestinnän brändäävistä symboleista. Marlboro- ja Coca-cola-mainokset eivät tematisoi suoraan mitään poliittista, mutta kumpikin toimii amerikkalaisuuden diskursiivista kenttää kursivana kiinnityspisteenä. Kun tupakkaa mainostetaan nimityksellä ”Marlboro country” ja siihen liittyvillä kuvilla cowboysta, preerioista ynnä muusta, ne kaikki luovat mielikuvia myytisestä amerikkalaisuudesta. Žižekin huomioiden kärki on siinä, että mainittu kiinnittyminen (tikkaaminen, engl. *quilting*) tapahtuu ”todellisten” amerikkalaisten äkätessä itsensä Marlboron mainoksen kuvasta ja brändistä, samaistuessaan siihen. Silloin Amerikka itse on ”Marlboro country”; kysymys ei ole enää vain mielteistä muiden joukossa, vaan eri suunnista tulevista samastumisen liikkeistä. Heräävät mielikuvat, konnotaatiot, ovat tavallaan ensimmäinen vaihe. Käänte tapahtuu, kun ”Marlboro country” onnistuu muuttumaan ”jäykäksi”, kiinteydessään avoimeksi samastumiskohteeksi kaikenlaisille amerikkalaisille ja amerikkalaisuuksille. Tämä samastumisen liike ei ole suoraan poliittinen, mutta se liittyy arkipäivän kansalliseen mytologiaan ja toimii myös poliittisissa yhteyksissä. Samanlainen *ideologinen fantasialisa* tulee näkyviin

Žižekin Coca-Cola-mainoslauseesta esittämässä analyysissa. Juoman nimi herättää ideologisella alkeistasolla mielikuvia amerikkalaisuudesta, mutta varsinainen ideologisen vaikutuksen kärki syntyy, kun ”Coke” ottaa itseensä koko vision Amerikasta ja tekee itsestään yksikkömuotoisen merkitsijän kaikelle Amerikan moninaisuudelle. Vaikutus on aivan toinen kuin tarjottaessa ”Coke” vain osaksi Amerikkaa ja sen miellemerkityksiä; tällöin se vain avautuisi kuvailevasti ”Amerikkaan” päin eikä vetäisi itseensä ”Amerikan” voimaviivoja. (Žižek 2002, 96–97.)

Tiivistäessään Amerikan itseensä ”Marlboro” ja ”Coke” luovat identiteettiä tavalla, joka on ”yksi”, mutta samalla jotakin sanomatonta, koska se on enemmän kuin lueteltavat ominaisuudet ja mielteet. Tämä ”enempi” ei ole kuvausten moninaisuudessa tavoitettavaa merkitysten rikkautta, vaan ylimäärää (engl. *excess*). Se syntyy siitä, että esiintyessään ”Amerikkana” nämä merkitsijät tuottavat aina uudelleen nimeämänsä halun, joka on aina enemmän kuin mitä sen suuntaisesti voidaan luetella. (Žižek 2002, 106.) Tämä ”ylimäärä-X” on Žižekin lacanilaisessa käsitteistössä se fantasialisä, joka antaa ideologialle sen ”otteen”.

Nämä fantasialisän värittämät ”tyhjä” ja samalla ”jäykät” merkitsijät voivat retorisisissa siirtymissä ohjautuvina panostuksina luoda identiteettiä hyvin erilaisissa yhteyksissä. Myös poliittisten liikkeiden ideologiset tarjoumat voivat niihin kiinnittyessään resonoida laajasti sosiaalisessa todellisuudessa. Varsinkin tämä koskee populistisia liikkeitä, joiden liikevoima syntyy juuri tällaisista kiinnittymistä. Ei ole vaikea kuvitella, kuinka tietyn tyyppinen populistinen liike Yhdysvalloissa voisi resonoida näissä kiinnikkeissä tapahtuvan ”Amerikan” kanssa.

Edellä esitetty joukkoviestinnän symbolien analyysi ja Laclau esittämä populistisen retoriikan analyysi ovat siis käsitteellisesti limittäisiä. Laclau myös liittää omaa analyysiaan (2007, 104–106) näihin Žižekin esimerkkeihin. Žižekin kuvauksessa ideologian retorisista tartuntatavoista on toki kriittisempi varaus. Laclau pohdinnat ”kansanomaisten identiteettien” (engl. *popular identities*) muodostumisesta ja koko hänen yleinen populismiteoriaansa edellyttävät etäisyyden ottamista kaikesta kansanliikkeiden patologisoivasta kuvailusta. Tähdentäessään sisäisten erojen merkitystä populismissa hän tuo kyllä esiin kysymyksen populismin rajoista, mutta toisaalta hän liittää myös selvät ylitykset yleisen populismiteoriaansa kuvaukseen. Niinpä hän viittaa sosiaalipsykologi William McDougallin kuvaukseen mustan miehen lynkkauksesta vain ”kollektiivisen tahdon” ilmentymänä. Tässäkin tapahtumassa yhteistahto syntyy, kun tavallisen itsekohtaisuuden lisäksi yksilöt ”laajentuneessa minässä” identifioituvat toisiinsa ja siten muodostuvaan yhteiseen objektiin. Tämä tekee samalla jokaisesta yksilöstä kaikkien yhtäläisesti ohjautuvien katseiden, asenteiden ja toimien objektin ja samalla kuvitellun subjektin. (Laclau 2007, 50–52.) Laclau tavassa viitata McDougallin kuvaukseen jää pimentoon lynkkauksen kohde väkivaltaan kutsuvana *syntipukkina*, sijaisuhrina. Tämä kysymys tunnetaan ehkä parhaiten René Girardin jäljittelevään haluun ja kilpailuun liittyvästä sijaisuhriteoriasta (Girard 1986; ks. myös Gebauer ja Wulf 1995, 255–268). Syntipukki on ennen merkitsemistään viaton mutta erilaisuudessaan esiin pistävä olento yhteisössä tai sen laidalla. Välitilan olentona syntipukki voi demonisesti peittää ulkopuolisuutensa ja päästää pahat voimat sisään; siten sekä ulkoiset onnettomuudet että yhteisön sisäinen väkivaltaisuus voidaan siirtää sen syyksi. Uhriin yhteisessä purkauksessa kohdistetulla väkivallalla on yhteisöön tilapäisesti rauhoittava vaikutus, vaikka sitä tarvitaan yhä uudelleen niin kauan kuin kollektiivisen väkivallan ja sen purkamisen kierre jatkuu.

”Syntipukki” ei ole vieras käsite Laclaulle, mutta sillä ei ole erityistä merkitystä hänen populismiteoriassaan. Žižekille sen sijaan syntipukilla on tärkeä osa hänen ideologisen retoriikan

kuvauksessaan. Syntipukki on se ”toinen”, jonka sisälle pyrkivä tai sisällä jo loismaisesti elävä ulkopuolisuus koetaan radikaaliksi uhaksi. Ulkopuolisuutta se ei ole vain yksinkertainen vastakohta, vaan koettuun ja kuviteltuun kokonaisuuteen sopimaton kontradiktio, juuri tässä pirullisuudessaan ja tekeytymiskyvyssään vaarallinen ja tuhoava.

Girardilaisittain syntipukki toimii yhteisön sisäisen väkivaltaisuuksien purkautumistienä, mutta Laclau ja Žižekin ajatuksia soveltaen se voi myös syntyä jostakin yhteiskunnan sisäisen kahtiajaon osapuolesta, joka aletaan nähdä kokonaisuutta ja kaivattua eheyttä uhkaavana voimana, ”Troijan hevosenä”. Näin se ajatellaan suoraan syytä johonkin perusristiriitaan. Siihen kohdistuva aggressio ei pura mitään edes väliaikaisesti, vaan lisää kierroksia yhteiskunnan sisäiseen väkivaltaan. Kollektiivinen syntipukki voi negatiiviselta osaltaan kärjistää yhteiskuntaan syntyvää sisäistä rajaa tavalla, josta holokausti on historiallinen esimerkki. Myös vähemmän äärimmäisissä tilanteissa kollektiivisen syntipukin osoittaminen jyrkentää yhteiskunnallista kahtiajakoa. Kun populistinen liike esittää itsensä kansana, väestön osana joka ”haluaa” määritellyksi ja rajatuksi kansaksi, täksi kansaksi haluamaton kansan osa muodostuu halun tiellä olevaksi esteeksi. Jos koetun ulkoisen uhan edessä, kuten Euroopan laajuisessa pakolaiskriisissä, tämä kuvitellun kansan suostumaton osa ryhtyy ”väärään” suuntaan avuliaisiksi, siitä tulee sekä tilannekohtaisesti että isossa kuvassa sisäinen vihollinen ja vihapuheen kohde.

Žižekiläisittäin syntipukki on ideologisen fantasian tuottama negatiivinen fetissi. ”Syntipukkia” hyödyntävä ja siihen affektiivisesti takertuva ideologinen retoriikka tuottaa voimakkaasti ulos sulkevia ja kielteisesti leimaavia identiteettejä. Paraatiesimerkiksi myös Žižekille tarjoutuu antisemitismi. ”Juutalaiseen” merkitysajana voi liittyä mielteitä juonittelusta, ahneudesta ja niin edelleen, mutta nämä stereotyyppit eivät Žižekin käsitteistössä vielä merkitse varsinaista antisemitismia. Ideologisesti takertuneessa antisemitismissä juutalaiset eivät ole mitä ovat, koska jotkut tai monet heistä ovat joskus tehneet tietynlaisia tekoja tai ilmentäneet tietynlaisia asenteita, vaan *koska he ovat juutalaisia* (kursivointi Žižekin, 2002, 12, 49, 50, 106–107). Tämä on vain pinnalta kehämäistä määrittelyä, sillä samalla tavoin kuin Coca-Cola- tai Marlboro-mainoksissa siinä vaikuttaa ylimäärä, fantasialisä, joka nyt poliittisen väkivallan merkeissä tekee ”juutalaisesta” aina enemmän kuin juutalaisen.

Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että Žižek sivuuttaisi ideologian tavanomaisen, käsitteisisältöihin ja niihin tukeutuvaan päättelyyn ja väittelyyn liittyvän puolen: hän erottaa ideologiasta sen *diskursiivisen* tason ja edellä kuvatun ideologisen *fantasian*. Diskursiivisesti voidaan esimerkiksi luetella juutalaisten ominaisuuksia, asettaa niitä erilaisiin järjestyksiin niihin liittyvien konnotaatioiden ja symbolisten merkitysten mukaisesti. Tältä pohjalta juutalaiset voidaan ideologisesti esittää ”tervettä yhteiskuntaruumista” jäytäväksi voimaksi. Jo tässä näkyy samalla siirtymä ideologiseen fantasiaan, jossa juutalaisesta salakavalana vastustajana tai ongelmien syynä tulee negatiivinen fetissi, itse-identtisen yhteiskunnan mahdollisuuden este. Tämä myös tekee ”juutalaisesta” syntipukkina ainaisen uhan, jota on aina vastustettava. Fantasialisä ei toimi erillisenä, vaan diskursiiviseen tasoon liittyen ja sitä tukien. Ideologian otteen ymmärtämiseksi ei riitä vain merkitysten kiinnittymiä osoittava ja purkava luenta, vaan myös fantasiataso on otettava huomioon. Fantasiaa tarvitaan, Žižekin ilmaisin, koska ideologia lupaa diskursiivisella tasollaan aina enemmän kuin mitä voi varsinaisesti uskoa, ja fantasia on ideologian keino ottaa oma epäonnistumisensa huomioon etukäteen. Ideologinen todistelu on fantasian kannattelemaa. Fantasmat täyttävät ja silloittavat diskurssin aukot, ja ne vievät pohjan myös

kaikilta kuvitelmat kyseenalaistavilta empiirisiltä havainnoilta: jos ”juutalainen” (mikä tahansa) vaikuttaa tavalliselta naapurilta, se on vain todistus hänen loputtomasta kavaluudestaan, koska hän pystyy tekeytymään jopa aivan tavalliseksi. (Žižek 2002, 48–49; suhteesta lacanilaisiin ajatuskulkuihin ks. myös Žižek 2009, 212–213.)

Kuten sanottu, Laclau mainitsee tällaisia ilmiöitä populististen liikkeiden yhteydessä, mutta hän tematisoi niiden dynamiikkaan sisältyvää väkivaltaistumisen potentiaalia vain kuvatessaan varsinkin 1800-luvun joukkopsykologian esittämiä patologisoivia teorioita ja ottaessaan niistä etäisyyttä. Tällöin hän näkee ongelman kritisoimassaan teoriassa eikä ilmiössä. Populismin vaarat hän näkee lähinnä ulkoisista seikoista johtuvina liikkeen muutoksina, jotka voivat johtaa sen autoritaaristumiseen ja rikkovat hänen kehittelemänsä populismin määritelmän. Joskus populistisina pidetyt liikkeet ovat hänelle ei-populistisia, koska niissä ”kansalle” on jo lähtökohtaisesti annettu jokin valmis sisällöllinen määritelmä – tällöin yhtäläisyysketju ei toimi enää samuuden ja eroavuuksien jännitteessä (Laclau 2007, 208–209). Syntipukin rakentaminen vaikuttaa populismin sisäisiin eroihin ja ulkoiseen rajanvetoon tavalla, joka on tyypillinen tämänhetkille kansallismielisille ja etnisiä eroja korostaville liikkeille. Sellaisissa yhteyksissä syntipukki rakentuu helposti. Populismin teoreettisissa kuvauksissa on tärkeää myös kysyä, millä tavoin kahtia jakavien latausten koveneminen liikkeen omana dynaamisena mahdollisuutena liittyy ulkoisen toimintaympäristön muutoksiin. Tällainen ”väkevytyminen” voi myös hajottaa liikettä tai muuttaa sitä ideologisesti, kuten näkyy perussuomalaisten historiasta (ks. Nurmi 2017; Palonen ja Saresma 2017).

Žižekin ideologia-analyttiset käsitteet auttavat saamaan otteen myös populismin pimeästä puolesta. Laclausta poikkeavalla tavalla hän tuo ideologian mukaan *itse panostuksiin*: juuri niissä, yllä kuvatuin tavoin, ideologia ajattelutapoina ja fantasmoina saa otteen ihmisistä. Populistinen liike vetää mukaansa sosioekonomisesti ja tiettyyn rajaan myös arvoiltaan erilaisia ryhmiä, mutta jyrkkä ulkopuolen luominen ja ”johtajan nimessä” tapahtuvat rajanvedot imevät helposti mukaan nationalismin kaltaisia sumeita ideologioita, jotka ovat itsessään fantasioiden toimintakenttää.

KULTTUURI-IDEOLOGIA, RAJAN VARTIOINTI JA FANTASMAATTINEN RATIONAALISUUS

Tarkastelen seuraavaksi, kuinka edellä kuvatun kaltainen ”diskursiivinen” ja ”fantasmaattinen” ideologinen retoriikka toimii Jussi Halla-ahon *Scripta*-blogin kirjoituksessa ”Mietteitä kansainvaelluksesta” (20.4.2005). Kirjoituksessa tiivistyvät ja risteytyvät monet edellä kuvatut juonteet. Se toimii esimerkkinä edellä teoreettisesti kuvatusta populistisen retoriikan ideologisoitumisesta, tai tässä tapauksessa pikemminkin oikeistoradikaalin ideologian tavasta muokata populistisen retoriikan elementtejä.

Perussuomalaisten muodonmuutoksen historiassa tämä liittyy ”soinilaisesta” perussuomalaisuudesta tunnetun retoriikan muutokseen. Yksittäisen blogitekstin analyysi ei tietenkään kerro empiirisesti mitään tämän retoriikan vaihtelusta ja muutoksista *Scriptasta* Hommaforumiin ja muuhun nettikirjoitteluun tai syntyneiden uusien poliittisten ryhmittymien ideologisista

puhetavoista ja vaihtelevista sovittautumisista Halla-ahon puoluejohtajaksi valitsemisen jälkeiseen poliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen (”vihapuheen” tematisoitumisesta perussuomalaisen yhteydessä ks. Ruotsalainen 2017, muutokseen liittyvästä ”kaksoispuheesta” ks. Vaarakallio 2017). ”Mietteitä kansainvaelluksesta” näyttäytyy kuitenkin sillä tavoin merkitsevänä, että sen huolellisesti kehitelty rationaalisen muodon ja jyrkästi jakavan fantasialisän yhdistelmä tarjoaa ideologisen kiinnostuksen sekä Halla-ahon omille myöhemmille ja avoimen aggressiivisille kirjoituksille että aivan viimeaikaisille maahanmuuttovastaisille puheenvuoroille perussuomalaisen eduskuntaryhmässä, kuten Juha Mäenpään verratessa maahanmuuttajia vieraslajeihin (Torvinen 2019). On myös huomattava, että Halla-aho ei ole puheenjohtajaksi tultuaan sanoutunut irti vanhoista blogikirjoituksistaan. Hän on kuvannut joitakin ”tyhmiksi ja harkitsemattomiksi” tai poliitikolle sopimattomiksi, mutta kaikissa on hänen mukaansa ”edelleen pointti” (YLE 2019). Ilmaisutavan (”satiiri”, polemiikki) irrottaminen sisällöstä toimii tällaisissa yhteyksissä kaksoispuheena. Tähän liittyy myös se, että hän pyrkii erottamaan itsensä poliitikkona blogistaan, johon hän ”tavallisena tallaajana” on kirjoittanut edelleen viime vuosiin saakka (Jantunen 2019). ”Mietteitä kansainvaelluksesta” on siis laajemminkin merkitsevä, mutta tässä analyysissä kirjoitusta tarkastellaan ennen kaikkea esimerkkinä ideologisen fantasian tuottamasta retorikasta. Muutamien Halla-ahon demokraattista järjestelmää koskevien huomautusten tarkoituksena on kiinnittää yleisesti huomiota varhaisen kirjoituksen asetelman ja uusissa puhetilanteissa syntyvien kannanottojen suhteeseen.

Kirjoitusta voi lukea Laclauin kuvaamin populistisen retoriikan termein, mutta ennen kaikkea se ilmentää tämän retoriikan ideologista väkevöitymistä syntipukkimekanismeineen. Siinä yhdistyy muodoltaan rationaalinen, ”looginen” päättely fantasiaan vieraan kulttuurin muodostamasta vääjäämättä kasvavasta uhasta. ”Jako kahteen” on tässä kulttuurisesti ehdoton rajanveto. Poliittisesti se on tietoinen provokaatio ja sellaisena sillä on ollut taktista merkitystä, mutta nämä käytännön tarkoitukset eivät muuta sen luonnetta tietynlaisen ideologisen retoriikan ilmentymänä.

Kirjoitus ilmestyi Halla-ahon blogissa monikulttuurisuutta ja maahanmuuttoa vastustavan liikkeen yhteydessä vuonna 2005 jo viisi vuotta ennen hänen liittymistään perussuomalaisiin, ennen puolueen ”jytyä” ja yli kolme vuotta ennen blogin vieraskirjan muuttumista Hommaforumiksi. Hommaforum kytkeytyi sittemmin perussuomalaisen vähittäiseen siirtymiseen keskustavasemmistosta kohti eurooppalaista radikaalioikeistoa ja asemoitui samalla haastamaan soinnilaisen puoluejohdon (Hatakka 2016). Halla-ahon kirjoitus myös ennakoikiinnostavalla tavalla tätä kehitystä. Se, että Halla-aho ei kirjoitusta laatiessaan ollut edes puolueen jäsen, lieinee osaltaan vaikuttanut siihen, ettei kirjoituksen muodossa ole poliittista ”kaksoispuhetta” eikä tavanomaista populistista moniselitteisyyttä. Se ei kokoa agendoja, vaan esittää vain yhden. Perussuomalaisen historiassa se herättää jo varhain, tuolloin vielä ulkopuolelta, kysymyksen populistismin ideologisesta väkevöitymisestä ja populistismin rajoista.

Olen valinnut pitkäkököstä blogikirjoituksesta kaksi jaksoa:

Eurooppa on meille ja maahanmuuttajille kiva paikka, jossa eletään sopuisasti, tunnetaan kollektiivista empatiaa ja kunnioitetaan erilaisuutta, vain niin kauan kuin täällä ovat määrävssä asemassa ne, jotka elävät sopuisasti, tuntevat kollektiivista empatiaa ja kunnioittavat erilaisuutta. Nämä ilmiöt ovat tällä hetkellä ominaisia nimenomaan länsimaiselle kulttuurille,

mistä on todisteena vaikkapa se, että vain länsimaalaiset ovat mielestään syyllisiä kaikkien muiden ongelmiin ja vain länsimaalaiset ovat sitä mieltä, että muiden kulttuurit ovat yhtä hyviä kuin heidän omansa. Tästä seuraa paradoksi, johon länsimainen sivistys tulee matemaattisella varmuudella kaatumaan: Koska kaikki kulttuurit ovat samanarvoisia, meillä ei mielestämme ole oikeutta assimiloida maahanmuuttajia pakkosyöttämällä heille omia arvojamme (joihin kuuluvat vaikkapa näkemyksemme naisen asemasta tai yksilön fyysisestä koskemattomuudesta). Hitaasti mutta väistämättä ne, joita (ilman ylimielisyyttä ja omantuntonouskia) kutsun barbaareiksi, muuttuvat pienestä ja eksoottisesta joukosta ensin merkittäväksi vähemmistöksi ja sen jälkeen enemmistöksi. Silloin me emme enää määrittele 'hyvää' yhteiskuntaa. Silloin sen tekevät ne, jotka ovat käyttäneet arvojamme hyväkseen uskomatta itse niihin hetkeäkään. Silloin alkaa pimeys.

[...]

Lopputulema edellä sanotusta on, että joko oikeasti tunnustamme kaikki kulttuurit samanarvoisiksi ja hyväksymme, että osa väestöstä rikkoo lakejamme (jotka ovat vain kodifioituja kulttuurisia arvoja), tai kerromme maahanmuuttajalle, mitkä osat hänen kulttuuristaan me sallimme hänen säilyttää. Jälkimmäinen vaihtoehto, jota suurin osa 'suvaitsevaisista' käytännössä ja osin ehkä tiedostamattaan kannattaa, sisältää sen, että oma kulttuurimme on parempi, koska molempien kulttuurien määrittely tapahtuu sen kautta. Kolmas, minun kannattamani vaihtoehto on, että hyväksymme globaalisti kulttuurien monimuotoisuuden, emmekä tee asialle mitään. Koska minun mielestäni oma, länsimainen kulttuurini on parempi kuin afrikkalaiset ja aasialaiset kulttuurit, pidän tarpeellisena linnoittautumista niitä vastaan. ... Siitä huolimatta minä, toisin kuin 'suvaitsevaiset', kannatan niiden oikeutta olemassaoloon sellaisina kuin ne ovat. Kunhan ne ovat muualla kuin minä.

Kirjoituksessa muodoltaan rationaalinen argumentointi diskursiivisine siirtymineen yhdistyy fantasiaan maahanmuuttajien muodostamasta totaalista uhasta. Žižekin kuvaama ideologian diskursiivinen aspekti voidaan tässä nimetä laajennetuksi nativismiksi – rajaa ei vedetä kansallisin, vaan laajasti kulttuurisin perustein. Argumentoinnin muodollinen loogisuus ja rationaalisuus perustelevat tätä lähtökohtaa saumattomasti ja yksinkertaistamalla vastakohtaan äärimmäisen: Euroopan suvaitsevuus ja harmonisuus esitetään ristiriidattomana ja täydellisenä, ja tästä seuraa muiden kulttuurien ulos sulkemisen välttämättömyys. Tällaisen kuvauksen ”diskursiivisuuden” ehtona on kuitenkin siihen sisältyvä kulttuurien yhtenäisyyden ”fantasialisä”. Ilman sitä argumentaatio jäisi vain provokaatioksi – mitä se myös on. ”Kollektiivinen empatia” ja ”erilaisuuden kunnioittaminen” esitetään nimenomaan länsimaisen kulttuurin ominaisuuksiksi niin, että ”muualla” sellaista ei olekaan.

Fantasialisä auttaa diskurssin aukkojen yli. Jo ensimmäisissä virkkeissä kirjoitus alkaa vierittää takaisin väitteitään samalla kun niitä esittää. Kun empatia ja suvaitsevuus keskeisinä arvoina on Euroopalle ja länsimaille vahvistettu, siirrytään äkisti kääntäen siihen, että niitä on täällä myös liioiteltu: koska meillä on väärä tasavertaisuuden periaate, pidämme itseämme syyllisinä kaikkien muiden ongelmiin ja kaikkia muita kulttuureita yhtä hyvinä kuin omaamme. Alussa malliksi ja kahta jakavasti arvoa määrittäväksi nostettu suvaitsevuus määritellään nyt itsetuhoiseksi, ja

tämä kääntää koko jakson alussa esitetyn argumentin nurin. Ilman fantasia-apua tämä häiritsisi argumentaation rikkumattomuutta ja kuvausten ehdottomuutta. Ideologisen fantasian ulkopuolisessa luennassa näin tapahtuu. Toisin ideologian otteessa: argumenttien kääntelyssä syntyvät peruutukset ja aukot ovat juuri niitä kohtia, joita fantasialisä kuroo yhteen. Se mikä ulkopuolisesti on yhteen sopimatonta, on ideologisen fantasman silloittamaa, ja samalla väitteestä toiseen ilman näkyviä affektiivisia korostuksia tai hyökkäyksiä etenevän esityksen muodollinen rationaalisuus korottuu fantasia-avusteisesti sisällölliseksi rationaalisuudeksi.

Halla-aho rakentaa sovittamattoman asetelman ”matemaattisen varmuuden” kulmikkaalla eleellä: koska vain ”me” olemme suvaitsevaisia, tulemme varmasti olemaan hyväksikäytettyjä, ja lopulta elämänmuotomme katoaa. Kirjoituksen päätelmät kiinnittävät huomion todellisiin ristiriitoihin ja ongelmiin, mutta niin, että kaikki luetellut vaihtoehdot on kuvattu samalla puhtaasti kahtia jakavalla logiikalla. Suvaitsevuus määritellään näin jo heti blogikirjoituksen alussa, ja toisen sitaatin lopussa sitä vastaan rakentuu mahdollisten ratkaisujen yksikantaisuus. Kulttuurien ”samanarvoisuuden” ajatus, ensimmäinen vaihtoehto, johtaisi tämän mukaan siihen, että omia lakejamme saa rikkoa. Toinen vaihtoehto on, että kerromme mitkä ”osat” maahantuli-lijoiden kulttuurista saa säilyttää, minkä samalla logiikalla sanotaan tarkoittavan, että pidämme silloin omaa kulttuuriamme parempana. Kolmas, Halla-ahon itsensä kannattama vaihtoehto merkitsee globaaliin tasoon siirrettyä periaatteessa sekoittumatonta monikulttuurisuutta. Tämä moninaisuus hyväksytään sellaisenaan, ilman eettisiä näkökantoja, mutta niin että jokaisen kansallisvaltion tai kulttuurisen kokonaisuuden tehtävä on ”linnoittautua” moninaisuuden säilyttämiseksi. Erityisten ryhmien identiteettipoliittikkaa vierastetaan, koska kansallisen kulttuurin kuuluu olla yhtenäinen, ja identitaarinen jako siirretään ulkorajoille.

Žižekin kuvaamat ideologian ”diskursiiviset” aspektit ovat kirjoituksessa suoraan nähtävissä. Ideologinen fantasia ja siihen liittyvät erityiset kuvitelmat, fantasmata, ovat sen sijaan nähtävissä vain kiertoteitse, vetoavuutena ja vaikutuksina. Žižekiä mukaillen diskurssi väittää tässä enemmän kuin on varsinaisesti mahdollista uskoa; usko syntyy ”mamun” tai pakolaisen, kirjoituksen vaeltavan ”juutalaisen”, fantasmasta, joka vahvistaa kaiken ”näytön”. Pakolaiset ovat itse kunkin onnen ja nautinnon varkaita ja kansallisen yhtenäisyyden – ja koko eurooppalaisen ja länsimaisen kulttuurin – tiellä oleva syntipukki, jolla on myös kotoinen petturin hahmo, ”suvakki”. Perussuomalaisen puhettavassa liika suvaitsevaisuus on kuvattu uhaksi ”tasa-arvolle” sillä tavoin, että siinä ei tunnusteta monikulttuurisuuden muodostamaa uhkaa kotoperäiselle tasa-arvoisuudelle (Saresma 2017, 123, 131).

Puheena olleen blogikirjoituksen radikaalioikeistoon määrittävä keskeinen ideologinen elementti on sen nativismi. Historiallisesti se kytkeytyy vahvasti 1960-luvun lopulla syntyneen ranskalaisen uuden oikeiston (*Nouvelle Droite*) ja sen keskeisen teoreetikon Alain de Benoistin etnonationalistiseen ajatteluun. Kulttuurit määritellään siinä muodollisesti samanarvoisiksi mutta perustavasti erilaisiksi, ja niiden tulee pysyä erillään. Radikaalioikeistolaiset populistipuolueet ovat laajasti omineet tämän. (Ks. Mudde 2007, 18–19, 244.) Yhdenvertaisuus erillisyydessä tekee tasa-arvon ajatuksesta tiukasti erottelevan ja ryhmäkuntaisen. Tasa-arvosta tulee näin strateginen käsite (vrt. Saresma 2017, 131), joka siirtää identiteettipoliittisen monikulttuurisuuden toisistaan erottautuvien kansallisvaltioiden ja laajempina kehinä Euroopan ja ”länsimaiden” tasolle. Benoistin nativismi kytkeytyi ajatuksiin myyttisestä, esijuutalaisesta ja -kristillisestä eurooppalaisuudesta, josta eliitti on hävittänyt niin liberalismiin, sosialismiin kuin ”amerikkalaisuuden”.

Syytökset fasismista ja rasismista Benoist kiersi yhdistämällä samanarvoisuuden ja erillisyyden. (Bar-on 2013, 48–49.) Tähän liittyy myös Halla-ahon blogikirjoituksen huomautus siitä, että muut saavat olla, kunhan pysyvät muualla. Tämän poliittisen tavoitteen saavuttaminen edellyttää sisäistä hegemoniakamppailua.

Olen tässä tarkastellut Halla-ahon ”Mietteitä kansainvaelluksesta” muodollisen rationaalisesti etenevänä mutta viime kädessä fantasmoilla toimivana ja niitä käynnistävänä ideologia-puheena. Sillä tavalla se toimii myös provokaationa. Siihen sisältyvän hyötyajattelun näkökulmasta kulttuurien erillään pitäminen vastaa nollasummapeliä, jota Halla-aho on eri yhteyksissä jatkanut. Esimerkiksi puheessaan perussuomalaisten puolueuuevoston kokouksessa Lahdessa 1.9.2018 (Uusi Suomi 2018) hän siirsi kulttuurisen argumentin taloudelliseksi resurssikysymykseksi: omista huolehtiminen ”[...] on mahdollista vain, jos asiakaskunnaksi rajataan oma kansa. Tämä ei ole ilkeyttä eikä julmuutta, vaan reiluutta ja realismia”. Tämä siirtää blogitekstin ideologisen kahtiajaon ”realistiseksi” huoleksi omista kansalaisista ja samalla reilun pelin moraalipuheeksi. Siinä näkyy myös pyrkimys säilyttää uudessa tilanteessa puolueen perinteistä populistista vetoavuutta.

POPULISMIN KANSA JA DEMOKRATIAN PARADOKSI

Eräässä puheenvuorossaan Jussi Halla-aho viittasi oikeistopopulismien nousuun eri puolilla Eurooppaa ja ihmetteli siitä syntyneitä, hänen demonisoinniksi nimittämäänsä huolta ”ikään kuin demokratia uhkasi demokratiaa” (Hiilamo 2019). Tässä yhdistyy päivänpolitiikka Mouffén (2005) kuvaamaan ”demokratian paradoksiin”, liberaalien arvojen ja kansanvallan historiallisesti epävakaiseen kytkökseen ja parlamentarismiin sen institutionaalisenä säätelijänä. Kun ”liberalismin” puoleen tässä niveltymässä on liitetty vapaudet, oikeudet ja suojat, ”demokratiaan” kansan käsitteenä on liitetty ikään kuin luontaisena tasa-arvo. Poliitiikan käytännössä jää avoimeksi kysymys, keille ja miten tasa-arvo eri toimintapiireissä kuuluu. Valistusperäisessä universalismissa se kuuluu kaikille. Kun ”kansan” poliittisen mielikuvituksen yksikkönä on määritelmällisesti rajallinen, tasa-arvoon voidaan sen yhteydessä sekä vedota että kääntää se ulkopuolisia vastaan, kuten tässäkin artikkelissa kuvatulla tavalla usein tapahtuu. Näin tasa-arvo kansan nimissä voidaan myös mobilisoida kaikille kuuluvan tasa-arvon ja yleismaailmallisten ihmisoikeuksien ideaa vastaan. Liberalistisesti taas kilpailuvapaus talouden keskittymiseen ja markkinallistumiseen liittyessään tekee tasa-arvosta vain ”mahdollisuuksien tasa-arvon”, joka toimii eriarvoistumisen ideologisenä perusteluna. Näin se omalla tavallaan syö universaaleja ihmisoikeuksia yhtä tehokkaasti kuin ideologisoitunut populismi omallaan. Tältä kannalta ei ole yllättävää, että ideologisesti väkevoitynyt populismi voi omaksua myös liberalistisen talouspolitiikan.

Halla-ahon lausuman retorinen teho perustuu ”demokratian” käsitteen liukumiseen: yleensä se ajatellaan oikeusperusteisesti parlamentaariseksi (”liberaaliksi”), mutta tämä lisämääre voidaan sivuuttaa nostamalla esiin vain demokratian kirjaimellinen merkitys, kansan valta, oli se millaista tahansa. ”Demokratia” ensin tyhjennetään tietyistä arvoulottuvuuksista ja korvataan sitten pelkällä enemmistöperiaatteella. Niinpä sitten demokratia ei voi uhata demokratiaa.

Kuten tässä artikkelissa on pyritty kuvaamaan, ”kansan” ideologisoituminen oikeistopopulismissa voidaan laulaisittain kuvata tietynlaisten merkitsijöiden ilmaantumisenä populistisen retoriikan muodollisesti määriteltynä dynamiikkaan. Žižek kuvaa itse ideologian toiminnallisuuden muutosta ”ideologian jälkeisenä” aikana, kun usko suuriin yhdistäviin aatteisiin on heikentynyt ja ideologiset (yksilöllistä ja kollektiivista subjektia muodostavat) fantasmia eletään ”kyynisesti” suoraan käytännöissä. Žižekin Marlboro- ja Coca-cola -analyysit tiivistävät yksittäisiin sinänsä epäpoliittisiin brändeihin sen, mikä voi tulla poliittisesti vaikuttavaksi esipoliittisesti elettyinä ja lisäksi suoraan näkyviin kansallismielisessä ideologiassa – myös populismin käyttövoimana.

LÄHTEET

- Bar-on, Tamir. 2013. Italian Postwar Fascism. Three Paths, One Mission? Teoksessa Ruth Wodak ja John E. Richardson (toim.), *Analysing Fascist Discourse. European Fascism in Talk and Text*. New York: Routledge.
- Eagleton, Terry. 1991. *Ideology. An Introduction*. London, New York: Verso.
- Freedon. 2003. *Ideology: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Gebauer, Gunter ja Wulf, Christoph. 1995 [1992]. *Mimesis: culture, art, society*. Don Reneau (kään.). Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Girard, René. 1986 [1982]. *The Scapegoat*. Yvonne Freccero (kään.). Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Glynos, Jason. 2001. The grip of ideology: a Lacanian approach to the theory of ideology. *Journal of Political Ideologies*: 6:2, 191–214. <https://doi.org/10.1080/13569310120053858>.
- Glynos, Jason ja Howarth, David. 2007. *Logics of Critical Explanation in Social and Political Theory*. New York: Routledge.
- Halla-aho, Jussi. 2005. Mietteitä kansainvaelluksesta. *Scripta*-blogi 20.4.2005. http://www.halla-aho.com/scripta/mietteita_kansainvaelluksesta.html. Viitattu 11.6.2020.
- Hatakka, Niko. 2016. When logics of party politics and online activism collide: The populist Finns Party’s identity under negotiation. *New Media & Society* 19:12, 2022–2038. <https://doi.org/10.1177/1461444816660728>
- Hatakka, Niko. 2018. Liittolaisia ja vastuksia. Neljä näkökulmaa populismin ja median suhteeseen. Teoksessa Mari K. Niemi ja Topi Houni (toim.), *Media & populismi. Työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere: Vastapaino, 31–53.
- Herkman, Juha. 2019. *Populismien aika*. Tampere: Vastapaino.
- Hiilamo, Elli-Alina. 2019. Halla-aho: Populistiset liikkeet tuoneet Eurooppaan pitkäkestoisien muutoksen, ”johon kannattaisi henkisesti valmistautua” – HS seurasi Kultaranta-keskustelua. *Helsingin Sanomat* 17.6.2019. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006145101.html>. Viitattu 13.7.2020.
- Jantunen, Salla. 2019. Tutkijat: Halla-ahon puheissa alkanut korostua uusi teema – ”Blogi näyttyy sel-laisena divarisarjana”. *Ilta-Sanomat* 20.4.2019. <https://www.is.fi/politiikka/art-2000006079480.html>. Viitattu 16.7.2020.
- Kaltwasser, Cristóbal Rovira, Taggart, Paul A, Espejo, Paulina Ochoa ja Ostiguy, Pierre. 2017. Populism. An Overview of the Concept and the State of the Art. Teoksessa Kaltwasser, Taggart, Espejo, Ochoa ja

- Ostiguy (toim.), *The Oxford Handbook of Populism*. Kindle Edition: Oxford University Press, 175–824.
- Korvela, Paul-Erik. 2012. Postdemokratia. *Politiikka* 54:2, 148–157.
- Laclau, Ernesto. 2007 [2005]. *On Populist Reason*. London and New York: Verso.
- Laclau, Ernesto ja Mouffe, Chantal. 2001 [1985]. *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London and New York: Verso.
- Marchart, Oliver. 2007. *Post-Foundational Political Thought*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mouffe, Chantal. 2005. *The Democratic Paradox*. London and New York: Verso.
- Mudde, Cas. 2007. *Populist radical right parties in Europe*. London and New York: Cambridge University Press.
- Mudde, Cas ja Kaltwasser, Cristóbal Rovira. 2017. *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Mudde, Cas. 2017. Populism: An Ideational Approach. Teoksessa Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ja Pierre Ostiguy (toim.), *The Oxford Handbook of Populism*. Kindle Edition: Oxford University Press, 844–1475.
- Niemi, Mari K. ja Houni, Topi. 2018. Viettelevä, vastakkainasettelevä, vihainen: Kuinka populismi haastaa journalismia? Teoksessa Mari K. Niemi ja Topi Houni (toim.), *Media & populismi. Työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere: Vastapaino, 10–30.
- Nurmi, Lauri. 2017. *Perussuomalaisten hajoamisen historia*. Helsinki: Into.
- Palonen, Emilia. 2008. Ernesto Laclau & Chantal Mouffe. Diskurssiteoriaa ja radikaalia demokratiaa. Teoksessa Kia Kindroos ja Suvi Soininen (toim.), *Politiikan nykyteoreetikkoja*. Helsinki: Gaudeamus, 209–232.
- Palonen, Emilia. 2012. Liberalismin ja konservatismien aika (ideologioina) on ohi! *niin & näin* 4/2012.
- Palonen, Emilia ja Saresma, Tuija. 2017. Perussuomalaiset ja populistinen retoriikka. Teoksessa Emilia Palonen ja Tuija Saresma (toim.), *Jätkät & Jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino, 13–42.
- Palonen, Emilia ja Saresma, Tuija (toim.). 2017. *Jätkät & Jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino.
- Ruotsalainen, Maria. 2017. ”Vihapuheen” nousu julkisessa keskustelussa. Teoksessa Emilia Palonen ja Tuija Saresma (toim.), *Jätkät & Jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino, 181–197.
- Sanders, Karen B, Berganza, Rosa ja De Miguel, Roberto. 2017. Spain: Populism from Far Right to the Emergence of Podemos. Teoksessa Aalberg, Toril, Esser, Frank, Reinemann, Carsten, Strömbäck, Jesper, ja de Vreese, Claes H. *Populist Communication in Europe*. New York: Routledge, 249–260.
- Saresma, Tuija. 2017. Populismien tasa-arvo. Teoksessa Emilia Palonen ja Tuija Saresma (toim.), *Jätkät & Jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino, 109–131.
- Stanley, Ben. 2008. The thin ideology of populism. *Journal of Political Ideologies* 13:1, 95–110. <https://doi.org/10.1080/13569310701822289>.
- Torvinen, Pekka. 2019. Perussuomalaisten kansanedustaja yhdisti vieraslajien torjunnan turvapaikanhakijoihin – soitimme. *Helsingin Sanomat* 14.6.2019. <https://www.hs.fi/nyt/art-2000006142288.html>. Viitattu 22.7.2020.
- Uusi Suomi. 2018. Jussi Halla-aho: ”Prioriteetit on pantava uusiksi”. 1.9.2018. <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/jussi-halla-aho-prioriteetit-on-pantava-uusiksi/211c74a2-8495-3f03-9072-d0cf07df89ec>. Viitattu 16.8.2020.
- Vaarakallio ja Palonen. 2017. Populismien käsite 2000-luvulla. Teoksessa Emilia Palonen ja Tuija Saresma

- (toim.), *Jätkät & Jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino, 45–68.
- Vaarakallio, Tuula. 2017. Perussuomalaisten kaksoispuhe. Teoksessa Emilia Palonen ja Tuija Saresma (toim.), *Jätkät & Jytkyt. Perussuomalaiset ja populismin retoriikka*. Tampere: Vastapaino, 199–217.
- YLE. 2019. Perussuomalaisten Halla-aho ei irtisanoudu vanhoista blogikirjoituksistaan. 20.4.2019. <https://yle.fi/uutiset/3-10749395>. Viitattu 16.7.2020.
- Žižek, Slavoj. 1994. The Spectre of Ideology. Teoksessa Slavoj Žižek (toim.), *Mapping Ideology*. London, New York: Verso.
- Žižek, Slavoj. 2002 [1989]. *The Sublime Object of Ideology*. London, New York: Verso.
- Žižek, Slavoj. 2009. *Pehmeä vallankumous. Psykoanalyysi, taide, politiikka*. Janne Porttikivi (suom. ja toim.). Helsinki: Gaudeamus.

KIRJOITTAJATIEDOT

ERKKI VAINIKKALA

M.A., FT, Nykykulttuurin tutkimuksen emeritusprofessori
Musiiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Jyväskylän yliopisto